

Evaluation of the realization of the indicators of the elderly-oriented city in the old and inefficient context of Sari City

Pari Shokri Firouzjah¹, Sadegh Seidbeigi², Pouran Aravand³ and Mohsen Moghadam Habibzadeh⁴

1- Department Research Assistant Professor, Department of Economic, Social and Extension Research, Mazandaran Agricultural and Natural Resources Research and Education Center, Agricultural Research, Education and Extension Organization, Sari, Iran.

2- PhD in Geography and Urban Planning, Islamic Azad University, Tehran Science and Research Unit, Tehran, Iran.

3- Master of Geography and Urban Planning, Payam Noor University, Iran.

4- Master's Degree in Geography and Urban Planning, Urban Design, Central Tehran Azad University, Iran.

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p>Article type: Research Article</p> <p>Received: 2023/12/31</p> <p>Accepted: 2024/05/20</p> <p>pp: 69- 83</p> <p>Keywords: Senior-oriented city; Old Texture; Inefficient Texture; Sari city.</p>	<p>Elderly and disabled people are among the groups that face numerous challenges in the city. Despite their desire to participate in social interactions and use public spaces, they do not have access to suitable urban spaces that provide them with the possibility of independent living. The present research is of an applied nature and is a descriptive survey in terms of methodology. The components of an elderly-friendly city have been extracted based on the World Health Organization guidelines for such cities. The overall results of the study show that the lack of necessary infrastructure for disabled and elderly individuals in the inefficient and old fabric of Sari City has made their access to urban facilities difficult. The urban space mismatch, which has arisen from the organic growth of the city in recent decades, is mainly found in this part of the city and has led to their isolation due to non-compliance with their needs and desires. In general, half of the research hypotheses were accepted, while the other half were rejected. The situation in the open space and transportation infrastructure section was evaluated as less undesirable than other sections, while the social services and housing sections were somewhat better. In general, turning Sari into an elder-friendly city or its equivalent has a long way to go due to its physical, structural, and organic growth shortcomings and weaknesses.</p>

Citation: Shokri Firouzjah, P., Seidbeigi, S., Aravand, P., & Moghadam Habibzadeh, M. (2024). Evaluation of the realization of the indicators of the elderly-oriented city in the old and inefficient context of Sari city). *Journal of Geography and Regional Future Studies*, 2(1), 69-83.

© The Author(s).

Publisher: Urmia University.

DOI: <https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55069.1039>

DOR: <https://dorl.net/dor/20.1001.1.2981118.1403.2.1.5.6>

Extended Abstract

Introduction

According to the United Nations, more than half of the world's population currently lives in cities. Despite the abundant services and opportunities in cities, there are various risks to people's health. These include chronic diseases such as diabetes and heart disease resulting from less physical activity and unhealthy diets, increased asthma, other pollution-related illnesses, and mental health problems due to stress and unsuitable living conditions. The second issue is population ageing, especially in advanced countries due to increased life expectancy. Ageing is part of the human life cycle. In the contemporary era, significant progress has been made following scientific and technological developments in health and medical factors, as well as quality of life services, which have increased the elderly population and life expectancy. This phenomenon is one of the primary stages of human life that cannot be stopped or reversed in countries that seek to provide security and welfare for individuals. However, with proper policies, the effects of this trend can be controlled. In this regard, the World Health Organization (WHO) created the Age-Friendly Cities framework in 2007 as a response based on the challenges of population ageing and its increase. An age-friendly city is a city where both older adults and ordinary people enjoy equal citizenship rights, and the city is not alien to older adults, and design standards are observed in its construction. The elderly population has grown significantly in advanced countries, but the importance of this issue has not diminished in developing countries because population ageing affects the entire world. A large portion of the elderly live in cities. The urban environment depends on the quality of life of the elderly because older adults spend more time in their neighborhoods and are therefore sensitive to changes in the urban environment. An age-friendly city optimizes opportunities for health, participation, and safety and realizes active ageing without stereotyping the old age. An age-friendly city supports older adults. In an age-friendly city, policies, services, regulations, and urban structures related to active ageing such as identifying existing capacities and resources among the elderly, predicting and responding to age-related needs and preferences, respecting the decisions and lifestyles of the elderly, protecting the elderly from harm, improving the activities and cooperation of older adults in social activities are supported. In Iran's cities, including Sari, zoning can drive land use developments for stakeholders and older citizens. Creating a pedestrian-friendly environment, regulating street

network patterns, and morphometrics of a city's route can be fundamental solutions. Over time, as the population ages, the proportion of people over 60 has increased, so that in 2022, the proportion of people over 60 in Iran has exceeded 10% of the total population. Sari is no exception, and one of the problems that will also affect this city in the future is population ageing and its consequences. Of the total 3517 hectares of limited areas within the five existing textures in Sari, 1650 hectares are inefficient and dilapidated textures (46.9%). Given that in these types of textures, in addition to physical dilapidation, security, social, cultural, economic, and health dilapidation is also visible, potential problems for elderly groups will be more pronounced and severe.

Methodology

The present research method is of the applied objective type and descriptive survey in terms of method. The components of an age-friendly city have been extracted based on the WHO's guidelines for such cities. The statistical population of the study includes all individuals aged 60 and above in Sari, which according to the 2021 census, is equivalent to 35,326 people. Based on this, and according to the Morgan table, the sample size of the study was determined to be 379 people. Due to the lack of initial knowledge of the statistical population, a simple random sampling method was used to select the samples. Structural equation modeling (SEM) is used in the Smart PLS software. SEM is a multivariate analysis method that analyzes the relationship between a set of variables. Using the structural equation modeling method, the compatibility of the theoretical model of the research with empirical data can be tested. In addition, to analyze each of the components and sub-components of an age-friendly city in terms of being elderly-centered and hypothesis testing, t-test analysis was used in the IBM SPSS 23 software package.

Results and discussion

The components of an age-friendly city were extracted based on the WHO's guidelines for such cities. In total, six hypotheses were examined and tested in six dimensions of the age-friendly city index in Sari. Only in the housing, participation, and social services dimensions, the satisfaction level of the elderly was higher than the average. On the other hand, three hypotheses were rejected, and four hypotheses were confirmed. In addition, the status of communication and information, open space, and transportation indicators was not very desirable, and in some dimensions, the satisfaction level reached

less than 30%. The overall results of the study showed that the lack of necessary infrastructure for people with disabilities and the elderly in the inefficient and old fabric of Sari City has made their access to urban facilities difficult. The inconsistency of urban spaces, which originated from the organic growth of the city in recent decades, has mostly been observed in this part of the city and has led to their isolation due to the mismatch with their needs and desires. In general, half of the research hypotheses were accepted, and the other half were rejected. The situation in the open space and transportation infrastructure was evaluated as less desirable than other parts, while social services and housing were in a better situation to some extent.

Conclusion

The growth and expansion of Sari City, especially in the inefficient and old fabric, and the changes in urban designs and landscapes have not had the necessary coordination with the increasing population and the upward trend of ageing and disability. It can be well understood from the

presentation and implementation of many projects that not enough attention is paid to the needs of many parts of society, including the elderly and people with disabilities. In general, the inefficient fabric of Sari has a long way to go to become an age-friendly city or its equivalent. This is not surprising considering the current physical and organic shortcomings and weaknesses, though various projects and plans are being implemented at the neighborhood and community level in this area or have been completed.

Declarations

Funding: There is no funding support.

Authors' Contribution: The authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

Conflict of Interest: The authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments: We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

ارزیابی میزان تحقق شاخص‌های شهر سالمندمحور در بافت قدیمی و ناکارآمد شهر ساری

پری شکری فیروزجاه^۱، صادق صیدبیگی^۲، پوران اروند^۳ و محسن مقدم حبیب‌زاده^۴ ID

۱- استادیار پژوهشی، بخش تحقیقات اقتصادی، اجتماعی و ترویجی، مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی مازندران، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، ساری، ایران.

۲- دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، تهران، ایران.

۲- کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه پیام نور، ایران.

۲- کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، گرایش آمایش شهری، دانشگاه آزاد تهران مرکزی، ایران.

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

دریافت:

۱۴۰۲/۱۰/۱۰

پذیرش:

۱۴۰۳/۰۲/۳۱

صص:

۶۹-۸۳

واژگان کلیدی:

شهر سالمندمحور،

بافت قدیمی،

بافت ناکارآمد،

شهر ساری.

سالمندان و معلولان از جمله قشرهایی هستند که با مشکلات فراوانی در شهر مواجه‌اند. آنان با وجود تمایل به شرکت در تعاملات اجتماعی و استفاده از فضاهای عمومی از فضای شهری مناسبی که امکان زندگی مستقل را برای آنان فراهم سازد، برخوردار نیستند. روش تحقیق حاضر از نوع هدف کاربردی و به لحاظ روش انجام توصیفی-پیمایشی می‌باشد. مؤلفه‌های شهر دوستدار سالمند بر اساس دستورالعمل سازمان بهداشت جهانی در مورد این‌گونه شهر استخراج شده است. نتایج کلی تحقیق نشان می‌دهد فراهم نبودن زیرساخت‌های لازم برای افراد معلول و سالمند در بافت ناکارآمد و قدیم شهر ساری دسترسی آنان را به امکانات شهری با سختی مواجه کرده است و همچنین نابسامانی فضاهای شهری که نشأت گرفته از رشد ارگانیک شهر در چند دهه گذشته بوده است عمده‌ترین قسمت از شهر نمود یافته است و عدم انطباق با نیازها و خواسته‌های این افراد سبب منزوی شدن آن‌ها شده است. در کل نیمی از فرضیات تحقیق پذیرفته و نیمی دیگر رد شدند. وضعیت در بخش فضای باز و زیرساخت‌های حمل‌ونقل نامطلوب‌تر از بخش‌های دیگر ارزیابی شد، در مقابل بخش‌های خدمات اجتماعی و تا حدودی مسکن وضعیت تا حدودی بهتر بود. به‌طور کلی بافت ناکارآمد ساری راه دراز تا تبدیل شدن به یک شهر دوستدار سالمند و یا معادل آن دارد. این امر با توجه به کمبودها و نقاط ضعف کالبدی، فیزیکی و رشد ارگانیک و آشفته این بخش چندان عجیب نیست.

استناد: شکری فیروزجاه، پری؛ صیدبیگی، صادق؛ اروند، پوران؛ مقدم حبیب‌زاده، محسن. (۱۴۰۳). ارزیابی میزان تحقق شاخص‌های شهر سالمندمحور در بافت قدیمی و ناکارآمد شهر ساری. فصلنامه جغرافیا و آینده‌پژوهی منطقه‌ای، ۲(۱)، ۶۹-۸۳.

ناشر: دانشگاه ارومیه.

©نویسندگان

DOI: <https://doi.org/10.30466/grfs.2024.55069.1039>

DOR: <https://dorl.net/dor/20.1001.1.2981118.1403.2.1.5.6>

مقدمه

پیری جمعیت یک‌روند دگرگون‌کننده است که بر تمام جنبه‌های جامعه از جمله بازارهای کار و مالی، تقاضا برای کالاها و خدمات مانند آموزش، مسکن، بهداشت، مراقبت‌های طولانی‌مدت، حفاظت اجتماعی، حمل‌ونقل، اطلاعات و ارتباطات و همچنین تأثیر می‌گذارد. طبق اعلام سازمان ملل بیش از نیمی از جمعیت جهان در حال حاضر در شهرها زندگی می‌کنند. باوجود خدمات و فرصت‌های فراوان در شهرها، خطراتی بر سلامت افراد متمرکز است. این موارد شامل بیماری‌های مزمن مانند دیابت و بیماری‌های قلبی که در نتیجه فعالیت بدنی کمتر و رژیم‌های غذایی ناسالم، افزایش آسم، سایر بیماری‌های مرتبط با آلودگی و همچنین مشکلات بهداشت روان به دلیل استرس و شرایط نامناسب زندگی است. مورد دوم پیری جمعیت، به‌ویژه در کشورهای پیشرفته است که ناشی از افزایش امید به زندگی است. خطرات زندگی در شهر همه را تحت تأثیر قرار می‌دهد اما افراد مسن (۶۵ سال به بالا تعریف می‌شوند)، به دلیل نیازهای مربوط به سن (برای مثال کاهش تحرک) و ترجیحات (به‌عنوان مثال برای اقامت در خانه‌های خود و یا در نزدیکی آن‌ها) آسیب‌پذیر هستند. یک محیط ساخته‌شده با ترکیب عناصر اصلی شهر دوستدار سالمند، می‌تواند نقش مهمی در ایجاد توانایی سالمندان برای زندگی مستقل داشته باشد (Ruza et al, 2015:392).

پیری بخشی از چرخه‌های زندگی بشر است. در دوره معاصر، به دنبال تحولات علمی و فناوری در زمینه‌ی عوامل بهداشتی و درمانی و همچنین کیفیت خدمات زندگی، پیشرفت‌های زیادی حاصل شد که جمعیت سالخورده و امید به زندگی را افزایش داد. این پدیده در کشورهای که به دنبال تأمین امنیت و رفاه برای افراد از مراحل اصلی زندگی بشر است که نمی‌توان آن را متوقف یا معکوس کرد، اما با سیاست‌های صحیح می‌توان اثرات این روند را کنترل کرد. در همین راستا، سازمان بهداشت جهانی در سال ۲۰۰۷، چارچوب شهر دوستدار سالمندان را به‌عنوان پاسخی مبتنی بر چالش‌های پیری جمعیتی و افزایش آن ایجاد کرد. شهر دوستدار سالمند، شهری است که در آن افراد مسن و افراد عادی هر دو از حقوق شهروندی برابر، برخوردار هستند و این شهر برای افراد مسن بیگانه نیست و استانداردها و کدهای طراحی در ساخت آن رعایت می‌شود. پیری جمعیت در کشورهای پیشرفته رشد زیادی داشته، اما اهمیت این مسئله در کشورهای در حال توسعه نیز کاسته نشده است، زیرا که پیری جمعیت تمام جهان را درگیر کرده است (Nazmfar et al, 2019)؛ بنابراین با توجه به افزایش شهرنشینی و آسیب‌پذیری افراد مسن در برابر شرایط محیطی-زیستی، لزوم توجه به مباحث و اصولی که آسایش، امنیت و آرامش این گروه سنی را فراهم می‌کند بیش‌ازپیش احساس می‌شود تنها برنامه‌ریزان در سطح کلان برای سال‌های نه‌چندان دور برنامه‌ریزی مطابق با هرم جمعیت داشته باشند.

در این راستا، با توجه به شرایط جمعیتی و عدم مطالعات کافی برای مطالعه شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در شهر ساری، مطالعه حاضر باهدف ارزیابی شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در این شهر انجام‌گرفته است. در حال حاضر جهان با پدیده پیری جمعیت مواجه است و پیش‌بینی می‌شود تا سال ۲۰۵۰ تعداد افراد بالاتر از ۶۰ سال جهان به تقریباً دو میلیارد نفر برسد (UNDESA, 2021). این وضعیت محدود به کشورهای توسعه‌یافته نیست و کشورهای در حال توسعه نیز درگیر آن هستند. در این بین، بخش بزرگی از افراد مسن در شهرها زندگی می‌کنند. محیط شهری به کیفیت زندگی افراد سالخورده بستگی دارد، چون افراد مسن بیشتر اوقات خود را در محله‌ها صرف می‌کنند، بنابراین به تغییرات در محیط شهری حساس هستند (Sun et al, 2018: 1). شهر دوستدار سالمند شهری است که فرصت‌ها برای سلامت، مشارکت و امنیت را بهینه می‌سازد و بدون صورت سالمندی فعال را تحقق می‌بخشد. یک شهر دوستدار سالمند حامی سالمندان است (Fitzgerald 2014: 13). در این شهر، سیاست‌ها، خدمات، تنظیمات و ساختار شهری مرتبط با سالمندی فعال مثل شناسایی ظرفیت‌ها و منابع موجود نزد سالمندان، پیش‌بینی و پاسخ به نیازها و ترجیحات وابسته به سن افراد، احترام به تصمیمات و سبک زندگی سالمند است، محافظت از سالمندان در معرض آسیب، بهبود فعالیت و همکاری سالمندان در فعالیت‌های اجتماعی مورد حمایت می‌باشد. در این ساختار، تمام افراد با هر سن و قابلیت حضور دارند و سیاست‌ها، خدمات و ساختار فیزیکی و اجتماعی به‌گونه‌ای طراحی می‌شود که تمام سالمندان حمایت شوند و قابلیت سالمندی فعال را داشته باشد، تا بتوانند در امنیت زندگی کنند و از سلامتی خود لذت ببرند و مشارکت کامل در اجتماع داشته باشند (Steels, 2015: 8). در حقیقت شهر دوستدار سالمندان به معنی شهر دوستدار سالمندان، کودکان و خانواده‌ها و در واقع شهر دوستدار مردم است. از این‌رو، زمانی که ابتکار شهرهای دوستدار سالمند بودن توسط سازمان بهداشت جهانی مطرح شد، شهرها و جوامع در سراسر جهان شروع به افزایش شاخص‌های دوستدار سالمند مبادرت ورزیدند (Kiani et al, 2019: 434). تحقق سالمندی فعال از طریق شاخص‌های فردی، اجتماعی، اقتصادی و محیطی که بر زندگی افراد تأثیر می‌گذارند سنجیده می‌شود. در واقع، پرداختن به یک شهر سالم محور کمک به سالمندان نیست، بلکه امید دادن به سالمندانی است که در مسیر گذر عمر به انتظار رسیدن به سر مقصود پیری و سالمندی هستند (Nemati & Aghabakhshi, 2013: 17).

در ایران از مدت‌ها قبل، مقدمات برنامه‌ریزی در امور سالمندان ایجاد شده است و بر این اساس نهادهای مختلفی برنامه‌ریزی برای این گروه را متعهد شده‌اند. تأسیس واحد اداره سلامت زنان و توسعه، جوانان و سالمندان از جمله اقدامات حمایتی اجتماعی برای قشر سالمند است (Sharghi et al, 2016: 3). در سطح شهرهای ایران از جمله شهر ساری طرح منطقه‌بندی می‌تواند تحولات کاربری اراضی را خدمت‌زینفعان و شهروندان مسن‌تر سوق دهد. در مورد ایجاد یک محیط قابل پیاده‌روی، تنظیم الگوهای شبکه خیابانی و مورفومتریک مسیر یک شهر می‌تواند راه‌حل‌های اساسی باشد. با گذشت زمان و پیر شدن جمعیت (به خصوص متولدین دهه‌های ۱۳۵۰ و ۱۳۶۰ که دوره پیک رشد جمعیت محسوب می‌شود) نسبت جمعیت بالای ۶۰ سال افزایش یافته است، به طوری که در سال ۱۴۰۱، نسبت افراد بالای ۶۰ سال در ایران از ۱۰ درصد کل جمعیت فراتر رفته است (Iran Statistics Center, 2022). شهر ساری نیز از این قاعد مستثنا نبوده است و یکی از معضلاتی که در آینده این شهر را نیز درگیر خود خواهد کرد پیر شدن جمعیت و عوارض ناشی از آن می‌باشد. این شهر نیز به‌مانند آمل و بابل دارای پهنه‌های وسیعی از بافت فرسوده و ناکارآمد می‌باشد. از مجموع ۳۵۱۷ هکتار مساحت محدوده‌های پنج‌گانه بافت موجود در ساری، ۱۶۵۰ هکتار بافتی ناکارآمد و فرسوده (۴۶.۹ درصد) می‌باشد. ۱۳۴ هکتار مربوط به محدوده‌ها و محلات تاریخی، ۶۴۱ هکتار بافت فرسوده، ۲۴۹ هکتار سکونتگاه‌های غیررسمی، ۹ هکتار کاربری ناهمگون شهری و ۶۱۷ هکتار روستاهای الحاقی به شهر است (IRNA website, 2022). این‌گونه بافت‌ها به‌مثابه جزیره‌ای در محاصره تکنولوژی عصر حاضر و توسعه شهری جدید گرفتار شده‌اند. با توجه به اینکه در این نوع بافت‌ها علاوه بر فرسودگی کالبدی فرسودگی امنیتی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و بهداشتی نیز قابل‌رؤیت است، مشکلات احتمالی که برای گروه‌های سالمند می‌تواند پیش‌آید پررنگ‌تر و حادث‌تر خواهد بود. با توجه به افزایش شهرنشینی و آسیب‌پذیری افراد مسن در برابر شرایط محیطی - زیستی، لزوم توجه به مباحث و اصولی که آسایش و امنیت و آرامش این گروه سنی را فراهم می‌کنند، بیش‌ازپیش احساس می‌شود تا برنامه‌ریزان در سطح خرد و در یک بازه زمانی میان‌مدت برنامه‌ریزی مطابق هرم جمعیت داشته باشند. از این‌رو، این پژوهش درصدد هست وضعیت این محدوده در شهر ساری را از لحاظ تناسب و شرایط مناسب برای جمعیت سالمند بررسی نماید.

ضرورت و اهمیت مسئله

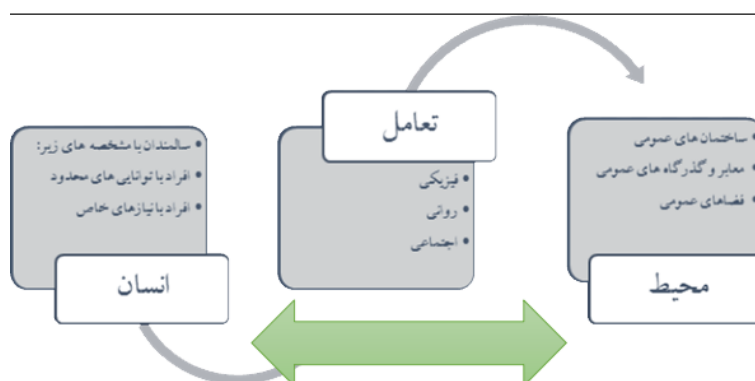
مرور پیشینه تحقیق در مورد طرح‌ها و ایده‌های شهر سالمندمحور نشان می‌دهد که این ایده‌ها در محیط فیزیکی و اجتماعی به همراه همکاری‌های ذینفعان مختلف عوامل مهمی هستند که به ایجاد یک محیط مناسب برای سالمندان کمک می‌کنند. به همین دلیل، پرداختن به نیازهای شهری و محیط زندگی سالمندان در جهت ارتقای کیفیت زندگی شهری آن‌ها بیش‌ازپیش ضرورت می‌یابد. ارتقای کیفیت زندگی شهری سالمندان نیازمند ارزیابی کیفیت خدمات و زیرساخت‌های شهری و میزان مطابقت شهر با موضوع شهر دوستدار سالمند است؛ زیرا بر اساس این ارزیابی‌ها می‌توان برنامه‌ریزی شهرهای دوستدار سالمند را عملی کرد (Jelokhani Niaraki et al, 2020: 372) سالمندی و شهرنشینی به دلیل تأثیر متقابل بر یکدیگر، یکی از محورهای مهم مطالعه و برنامه‌ریزی برای افزایش کیفیت زندگی سالمندان در شهر محسوب می‌شوند (Nemati & Aqabakhshi, 2014: 15). در واقع ارزیابی و نظارت بر شهرها از دیدگاه یک شهر دوست سالمند پیش‌شرط ایجاد محیط مناسب برای سالمندان است (Hosaingholizadeh et al, 2021: 374).

پیشینه و مبانی نظری پژوهش

شهرنشینی و سالخوردگی جمعیت

پدیده سالمندی یک مسیر طبیعی است که در آن تغییرات فیزیولوژیکی و روانی که سالمندی فیزیولوژیکی با سالمندی روانی و سالمندی اجتماعی در یک فرد به‌صورت هم‌زمان روی دهد، چون ممکن است فردی از نظر زیستی و جسمی سالمند تلقی شود اما از نظر روان‌شناختی خود را جوان احساس کند (Buffel et al, 2012). این موضوع یکی از مهم‌ترین مسائل جمعیتی است که تقریباً در همه کشورهای جهان در حال وقوع است (Mousavi et al, 2021) و توجه به جایگاه و نقش سالمندان در نظام برنامه‌ریزی شهری و معماری از یک‌طرف و تحقق‌پذیری شهرهای دوستدار سالمند، از اولویت‌های اساسی در فرایند برنامه‌ریزی شهر و معماری است که تطورات بافت اجتماعی و تغییر ساختار سنی کشور و تحولات جمعیتی موجود که به پیر شدن جمعیت شهری می‌پردازد، نیز بر این امر صحنه می‌گذارد. در این راستا، موضوع توسعه جوامع دوستدار سالمند ناشی از تعدادی از طرح‌های سیاست‌گذاری شده توسط سازمان بهداشت جهانی در دهه‌های ۹۰ و اوایل سده ۲۰۰۰ بود. موضوع اصلی پیری فعال بود که در ابتدا در سال ۱۹۹۹ توسط سازمان ملل متحد، اتحادیه اروپا و سازمان جهانی بهداشت تعریف شده است. در این زمینه، سازمان جهانی بهداشت (۲۰۰۲) تأکید کرد که مفهومی پیری فعال به این ایده اشاره دارد که افراد مسن باید بتوانند در مسائل

اجتماعی، فرهنگی، معنوی، اقتصادی و مدنی مشارکت کنند (Buffel et al, 2012: 599). یک بعد مهم پیری جمعیت ارتباط آن با شهرنشینی است (Innes, 2013: 135). بیش از نیمی از جمعیت جهان (۵۵ درصد) در حال حاضر در شهرها زندگی می‌کنند و انتظار می‌رود این تعداد در سال‌های آینده افزایش یابد. پیش‌بینی سازمان ملل نشان می‌دهد تا سال ۲۰۵۰ حدود ۶۸ درصد جمعیت دنیا در مناطق شهری زندگی خواهند کرد. ترکیب پیری جمعیت و شهرنشینی نیاز به تبدیل شهرها به مکان‌های بهتر برای افراد سالخورده و ناتوان را برجسته می‌کند. برای اطمینان از اینکه محیط‌های محلی در مناطق شهری و روستایی فراگیر و با در نظر گرفتن افراد مسن‌تر طراحی شده‌اند، نکته کلیدی پاسخگویی به نیازهای این گروه به سرعت در حال رشد خواهد بود. بنابراین سالخورده‌گی جمعیت یک تغییر جمعیتی قابل توجه و حائز اهمیت است (Mousavi et al, 2021).

شکل ۱- الگوی تعامل سالمند-شهر با رویکرد طراحی ارگونومیک
(منبع: Heydari, 2014: 6)

شکل ۲- تاریخچه اجمالی شهر دوستدار سالمند
(منبع: Nazm Far et al, 2022)

بافت ناکارآمد شهری

افت ناکارآمد یعنی محوطه‌ای که به علت ویرانی، برنامه‌ریزی ناقص و معیوب، تسهیلات ناکافی یا نامناسب، وجود کاربری‌های آسیب‌رسان، وجود ساختارهای غیر ایمن یا ترکیبی از این عوامل، برای ایمنی، سلامت یا رفاه جامعه زیان‌آور است (Oregon Constitution, 2009). در تعریف دیگر آمده است که بافت ناکارآمد یعنی محوطه‌ای که در شرایط فعلی آن حداقل چهار یا پنج شرط ناکارآمدی که اساساً به رشد شهر آسیب می‌رساند یا مانع از آن می‌شوند، روند احداث مسکن را کند می‌کند یا ناتوانی اقتصادی یا اجتماعی ایجاد می‌کند و تهدیدی برای سلامت عمومی، ایمنی و رفاه اجتماعی هستند وجود داشته باشد. تعیین اینکه یک محدوده ناکارآمد است یا نه، نتیجه‌ای ترکیبی است قابل استناد به وجود عوامل گوناگون فیزیکی، زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی. در نتیجه ناکارآمدی به واسطه شرایط متعددی پدید می‌آید که در ترکیب باهم روند زوال محدوده را تسریع می‌نمایند (War,e 2007: 11).

شهرهای دوستدار سالمند

بر اساس رویکرد سازمان بهداشت جهانی، شهرهای دوستدار سالمند شامل آن دسته از فضاهای شهری هستند که توزیع‌های است که حداکثر تناسب را با نیازها و محدودیت‌های افراد سالمند دارند (NazmiFar et al, 2022) به‌طور کلی، سازمان بهداشت جهانی هشت شاخص و مؤلفه اصلی را به‌عنوان معیارهای جهانی شهر دوستدار مسیر گذر عمر به انتظار رسیدن به سرمقصود-پیری و سالمندی هستند (Nemati & Aghabakhshi, 2013: 17). در این شهرها، بستر کالبدی شهرها در جهت فراهم کردن و متناسب‌سازی فضاهای شهری موردتوجه برنامه‌ریزان شهری است (Xie, 2018:135).

برنامه‌ریزی شهر سالمندمحور

در ایران از مدت‌ها قبل، مقدمات برنامه‌ریزی در امور سالمندان فراهم‌شده است. بر این اساس نهادهای مختلف، برنامه‌ریزی برای این گروه را متعهد شده‌اند. از جمله می‌توان به وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی کشور اشاره داشت که اقداماتی در زمینه سلامت سالمندان انجام داده است. تأسیس واحدی تحت عنوان «اداره سلامت زنان و توسعه، جوانان و سالمندان»، از جمله اقدامات حمایتی اجتماعی برای قشر سالمند است (Sharghi et al, 2016: 3).

پیشینه پژوهش

در ارتباط با شهر دوستدار سالمند در بافت فرسوده و ناکارآمد شهر مطالعات اندکی انجام‌شده است که عمدتاً مقوله شهر سالمندمحور را در مقیاس کل شهر مورد مطالعه قرار داده‌اند. یکی از برجسته‌ترین مطالعات به راهنمای جهانی شهرهای دوستدار سالمند (WHO, 2007) مربوط می‌شود که توسط سازمان بهداشت جهانی تهیه‌شده است و اهم شاخص‌ها و چارچوب مربوط به شهر سالمندمحور در آن قیدشده است. این مرجع راهنمای بسیاری از مطالعات در این حوزه و همچنین دستورالعمل اجرایی نیز می‌باشد.

فلورس و همکاران (۲۰۱۹) به ارزیابی شهر دوستدار سالمند و تأثیر آن بر کیفیت زندگی پرداختند. بر اساس نتایج، علیرغم تفاوت‌های موجود در گروه‌های مختلف افراد سالمند، برای همه افراد سالمند حوزه فضاها و ساختمان‌های عمومی و خدمات پشتیبانی و بهداشت جامعه، به‌طور قابل توجهی با رضایت از زندگی مرتبط هستند.

اورپانا و همکاران (۲۰۱۶) به توسعه شاخص‌ها برای ارزیابی جامعه دوستدار سلامت در شهر کانادا پرداختند. شاخص‌ها بر اساس نظر متخصصان و ذینفعان شناسایی گردید. شاخص‌های مطرح‌شده در این پژوهش: فضاهای باز و ساختمان‌ها، حمل‌ونقل، مسکن، مشارکت اجتماعی، احترام، مشارکت مدنی و فعالیت داوطلبانه، ارتباطات و اطلاعات، نتایج بهداشتی و اجتماعی برای سالمندان است.

در داخل کشور نیز جست‌وجوگریده به مقوله سالمندی در شهرها پرداخته‌شده است. از جمله این مطالعات می‌توان به تحقیق غلامی و همکاران (۱۴۰۰) به سنجش و ارزیابی شاخص‌های شهر دوستدار سالمند شهر برازجان اشاره کرد. نتایج نشان داد که شاخص‌های مطرح‌شده برای سنجش سالمندمحور بودن شهر نقش اساسی در بهبود شهر دوستدار سالمند دارند.

نظم فر و همکاران (۱۴۰۱) در بررسی سنجش و ارزیابی اثرات زیست‌پذیری شهری بر تحقق شهر دوستدار سالمند (مطالعه موردی: شهر بابل) از شاخص‌های پژوهش در بخش زیست‌پذیری شهری شامل هویت و حس مکان، امنیت، مشارکت، آموزش عمومی، تفریحات و اوقات فراغت، اقتصاد و اشتغال، مسکن، حمل‌ونقل، خدمات زیربنایی، فضای سبز، مبلمان شهری، کیفیت پیاده‌راه شهری، آلودگی، چشم‌انداز، ابعاد جسمی سلامت شهری، ابعاد روانی سلامت شهری، ابعاد اجتماعی سلامت شهری، امکانات بهداشتی-درمانی بهره‌گرفته‌اند. نتایج نشان داد وضعیت شاخص‌های زیست‌پذیری شهری و شهردوستدار سالمند در شهر بابل نامطلوب می‌باشند. همچنین بین شاخص‌های زیست‌پذیری شهری و شهردوستدار سالمند رابطه ضعیف تا متوسطی وجود دارد.

جلوخانی و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله تحلیل مکانی و ارزیابی فضاهای شهر از منظر شهر دوستدار سالمند در منطقه ۶ تهران اشاره کردند. آن‌ها از روش تحلیل تصمیم‌گیری چندمعیاره تاپسیس فازی و برخی معیارها مانند فاصله از خدمات بهداشتی-درمانی، فاصله از خدمات حمل‌ونقل، امنیت، آلودگی هوا استفاده کردند که نتایج این تحقیق نشانگر این است که کیفیت زندگی شهری سالمندان از شمال به جنوب تنزل می‌یابد.

مواد و روش پژوهش

روش تحقیق حاضر از نوع هدف کاربردی و به لحاظ روش انجام توصیفی-پیمایشی می‌باشد. مولفه‌های شهر دوستدار سالمند بر اساس دستورالعمل سازمان بهداشت جهانی در مورد این‌گونه شهر استخراج‌شده است. جامعه آماری پژوهش کلیه افراد ۶۰ سال به بالا شهر ساری که بر اساس آمار

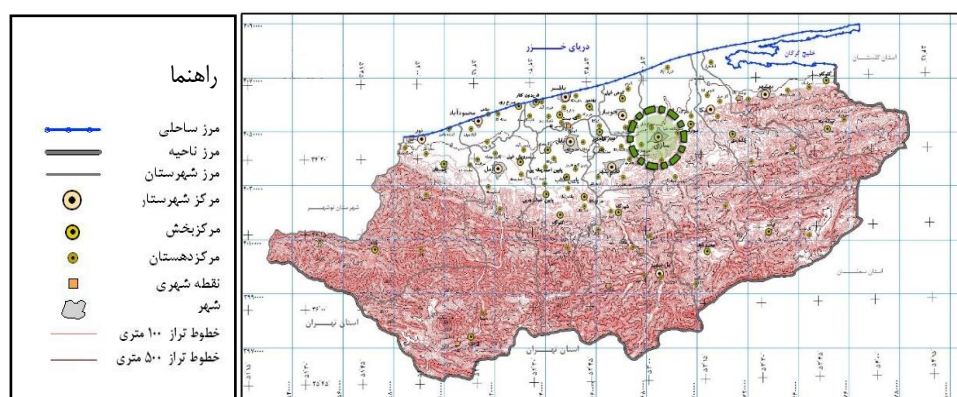
سال ۱۴۰۰ برابر با ۳۵۳۲۶ نفر می‌باشند (Iran Statistics Center, 2022). بر این اساس و طبق جدول مورگان تعداد نمونه تحقیق ۳۷۹ نفر تعیین شد. با توجه به عدم شناخت اولیه از جامعه آماری، روش نمونه‌گیری تصادفی ساده برای انتخاب نمونه‌ها بکار گرفته می‌شود. استفاده از مدل‌سازی معادلات ساختاری در نرم‌افزار Smart pls انجام می‌شود. روش مدل‌سازی معادلات ساختاری یک روش تحلیل چند متغیره است که رابطه علی بین مجموعه‌ای از متغیرها را تحلیل می‌کند. با استفاده از روش مدل‌سازی معادلات ساختاری، می‌توان سازگاری مدل نظری تحقیق با داده‌های تجربی را آزمایش کرد. همچنین برای تحلیل هر یک از مولفه‌های و زیرمولفه‌ها بر شهر در بعد سالمندمحور بودن و آزمون فرض از آزمون t.test در بسته نرم‌افزاری IBM SPSS 23 بهره گرفته شد.

شکل ۳- مولفه‌های شهر دوستدار سالمند
(منبع: WHO, 2007: 23)

محدوده مورد مطالعه

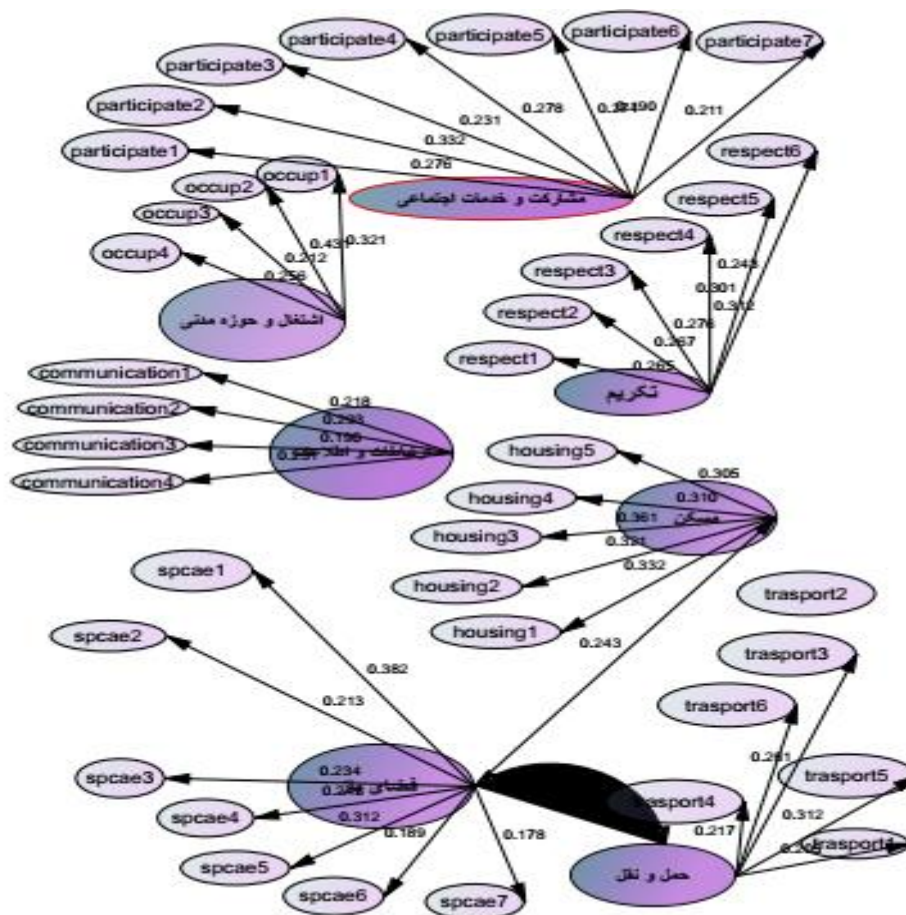
شهر ساری واقع در جلگه مازندران و در طول شرقی ۵۳ درجه و ۳۷ دقیقه و عرض شمالی ۳۴ درجه و ۳۶ دقیقه واقع شده است (Statistical Yearbook of Mazandaran Province, 2011: 7). این شهر از نظر موقعیت طبیعی در منطقه جلگه‌ای (دشت) استان واقع شده و قسمت‌های جنوبی و جنوب غربی آن را کوه‌ها و تپه‌ماهورهای کم‌ارتفاع فراگرفته است. بخش‌های کوهستانی آن پوشیده از جنگل و در قسمت‌های تپه‌ماهورهای کم‌ارتفاع اراضی کشاورزی و باغات مرکبات گسترش یافته است. شیب عمومی شهر از جنوب - به شمال و بسیار اندک هست. شهر ساری دارای ۱۱۸/۵ متر ارتفاع از سطح دریای آزاد می‌باشد (Statistical Yearbook of Mazandaran Province, 2015).

شکل ۴- موقعیت جغرافیایی شهر ساری
(منبع: Authors, 2023)

بحث و ارائه یافته‌ها

از مدل معادله ساختاری در نرم‌افزار PLC جهت ارزیابی بار عاملی و پایایی شاخص استفاده شد. بار عاملی از طریق محاسبه مقدار همبستگی شاخص‌های یک سازه با آن سازه محاسبه می‌شود. اگر این مقدار برابر و یا بیشتر از مقدار ۴ شود، مؤید این مطلب است که واریانس بین سازه و شاخص‌های آن از واریانس خطای اندازه‌گیری آن سازه بیشتر بوده و پایایی در مورد آن سازه قابل قبول است (شکل ۵).

شکل ۵- مدل سازی معادله ساختاری شاخص های دوستدار سالمند در بافت ناکارآمد شهر ساری (منبع: Research findings, 2023)

شکل شماره ۵ روابط بین گویه ها و مولفه های اصلی را نشان می دهد و همچنین وجود برخی روابط فی مابین مولفه های اصلی و نوسانات یا واریانس این روابط را نشان می دهد. از آنجاکه گویه های اصلی شاخص ها در پرسشنامه، همگی دارای مقیاس لیکرت پنج قسمتی هستند، برای محاسبه امتیاز هر مؤلفه از دیدگاه سالمندان، میانگین گویه های مربوط به آن محاسبه شده است. میانگین دارای مقیاس فاصله ای و طبیعتاً عددی بین ۱ تا ۵ است. پس می توان قاعده تصمیم را به این ترتیب ارائه کرد که اگر میانگین نمرات یک مؤلفه بیشتر از ۲/۵ باشد، آن مؤلفه از دیدگاه سالمندان تا حدی مقبولیت دارد و در شهر برقرار است که این را مطابق استاندارد بودن آن شاخص در نظر می گیریم، اما کوچک تر یا مساوی ۲/۵ میانگین، بیانگر استاندارد نبودن یا برقرار نبودن در حد استانداردها از دیدگاه سالمندان است.

جدول ۱- آزمون آماره t با میانگین ۲/۵

نام عامل	میانگین عامل	آماره آزمون t	مقدار احتمال	نتیجه آزمون
شاخص های فضای باز و ساختمان ها	۲/۲۱	۴/۲۱	۰/۰۵۲	تأیید فرضیه
شاخص های حمل و نقل	۲/۳۲	۵/۲۳	۰/۰۰۰۱	رد فرضیه
شاخص های مسکن	۲/۹۱	۶/۲۱	۰/۰۳۵	تأیید فرضیه
شاخص های تکریم سالمندان	۲/۳۳	۴/۶۵	۰/۰۴۳	تأیید فرضیه
شاخص های اشتغال و مشارکت مدنی	۲/۳۳	۳/۴۲	۰/۰۰۰۱	رد فرضیه
شاخص های مشارکت و خدمات اجتماعی	۳/۱۲	۴/۱۲	۰/۰۴۹	تأیید فرضیه
شاخص های ارتباطات و اطلاعات	۲/۲۴	۴/۷۶	۰/۰۰۰۲	رد فرضیه

(منبع: Research findings, 2023)

لازم به ذکر است که مطابق قاعده تصمیم استفاده از مقدار احتمال برای انجام آزمون ها در سطح معناداری ۰/۰۵ مقدار احتمال آزمون کوچک تر از ۰/۰۵ باشد، فرضیه رد می شود و اگر بزرگ تر یا مساوی ۰/۰۵ باشد، دلیلی بر رد فرضیه وجود ندارد.

فرضیه اول: به نظر می‌رسد شاخص فضاهای باز و ساختمان‌ها در بافت ناکارآمد شهر ساری مطلوب نمی‌باشد.

همان‌طور که از جدول ۱ مشخص می‌باشد، میانگین عاملی شاخص فضاهای باز و بناها کمتر از ۲/۵ می‌باشد. با استناد به آمار و عدم رضایت سالمندان شهر ساری از وضعیت فضاهای باز و بناها، وضعیت این بخش در بافت ناکارآمد ساری مطلوب ارزیابی نمی‌شود. از طرفی چون مقدار احتمال این مؤلفه بالاتر از ۰/۰۵ می‌باشد، بنابراین آزمون آماری معنادار بوده و فرضیه از این حیث نیز مورد تأیید می‌باشد.

فرضیه دوم: به نظر می‌رسد شاخص حمل‌ونقل و دسترسی در بافت ناکارآمد شهر ساری در وضعیت مناسبی قرار دارد.

در بررسی نظرات سالمندان بافت ناکارآمد شهر ساری در خصوص وضعیت حمل‌ونقل و تجهیزات مرتبط در شهر ساری مشخص شد این بخش یکی از پایین‌ترین میزان رضایت را دارا می‌باشد. بخصوص که میزان رضایتمندی از وضعیت کف خیابان‌ها و معابر و زیرساخت‌های ارتباطی اصلاً مطلوب نیست. لذا فرض مبنی بر مطلوب بودن وضعیت حمل‌ونقل و دسترسی در بافت ناکارآمد شهری ساری رد می‌شود و با توجه به این که مقدار آن خیلی کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد، نشان‌دهنده وجود رابطه معنادار بین شاخص‌های حمل‌ونقل و شرایط موجود نمی‌باشد.

فرضیه سوم: به نظر می‌رسد شاخص مسکن در بافت ناکارآمد شهر ساری مطلوب می‌باشد.

با توجه به افزایش روزافزون جمعیت سالمندان باید به جستجوی راهکارهایی برای بهبود مسکن سالمندان و ارتقای کیفیت زندگی و سلامت آنان در عصر حاضر ایران بود. با وجود اینکه اکثر سالمندان مورد مطالعه اظهار داشتند که زندگی در آپارتمان‌ها و مراکز مسکونی خسته‌کننده و دلگیر هست، اما از حیث خدمات و امکانات موجود در واحدهای خود اعم از انبار، پارکینگ، سیستم تصویری و ... اظهار رضایت کردند. همچنین از منظر امنیت و حفاظت نیز رضایت داشتند. یکی از ویژگی‌های مهم مسکن مناسب برای سالمندان، تأمین آسایش و آرامش و امنیت برای این طیف سنی می‌باشد. یافته‌های پژوهش در این حوزه نشان می‌دهد که میزان رضایتمندی سالمندان تا حدودی مطلوب بوده و نسبت به ابعاد دیگر شاخص سالمندمحور در وضعیت مطلوب‌تری قرار دارد؛ اما اکثر سالمندان (۹۱ درصد) اظهار کردند که زندگی آپارتمانی خسته‌کننده و یکنواخت‌آور می‌باشد. در مقابل اکثریت از خدمات موجود در یک واحد مسکونی و قیمت آن ابراز رضایت کردند. با وجود اینکه این گروه سنی زندگی در واحدهای کوچک و شلوغ را خسته‌کننده می‌دانستند اما از حیث امنیت و راحتی نسبتاً راضی بودند. مقدار میانگین عامل این شاخص حدود ۳ برآورد شد که از مقدار میانگین متعارف بالاتر بود. با اذعان به این که مقدار احتمال نیز نزدیک به ۰/۰۵ می‌باشد، می‌توان نتیجه آزمون را تأیید کرده و بنابراین این فرضیه تأیید شده و قابل تعمیم به شهرهای دیگر نیز می‌باشد.

فرضیه چهارم: به نظر می‌رسد وضعیت مشارکت مدنی و اشتغال سالمندان در بافت ناکارآمد شهر ساری مطلوب می‌باشد.

توجه به مسائل و مشکلات سالمندان از جمله امور مهم در سیاست‌گذاری کشور ما محسوب شده و توجه ویژه مسئولان به رفاه این قشر را می‌طلبد و بدیهی است که برای هر نوع برنامه‌ریزی باید از نیازهای این قشر، آگاهی کافی حاصل گردد. لذا توجه به این قشر در سرلوحه برنامه سازمان‌های مختلف متولی امور سالمندان و از جمله شهرداری‌های مناطق سه‌گانه ساری قرار گرفت و نهاد مزبور را بر آن داشت تا در جهت ارتقاء کیفیت زندگی و بهره‌گیری از تجربیات سالمندان، برنامه‌های مختلف را میزبانی نماید. سالمندان همانند اکثر طیف‌های جامعه مشارکت‌ناچیزی در طرح‌ها، سیاست‌ها و تصمیم‌گیری‌های مربوط به محله و شهر خود دارند (۱۸ درصد مشارکت)؛ اما در عوض اکثریت قریب به اتفاق سالمندان معتقد هستند (۷۱ درصد) که مشارکت آن‌ها در این طرح‌ها و برنامه‌ها به نفع شهر و محله آن‌ها خواهد بود. علاوه بر این، تعداد کمی از آن‌ها باور داشتند (۲۵ درصد) که گزینه‌های متعدد و کافی برای مشارکت آن‌ها در این فعالیت‌ها وجود دارد؛ بنابراین، اکثریت اعتقاد داشتند بستر و سازوکار مناسب و لازم برای مشارکت آن‌ها در فعالیت‌های مختلف اقتصادی و عمرانی در مقیاس محله، ناحیه و شهر وجود ندارد و لذا فرضیه چهارم مردود می‌شود. از سویی، پایین‌تر بودن میانگین عاملی این مؤلفه به میانگین استاندارد خود گواه این امر می‌باشد. همچنین مقدار احتمال این مؤلفه نیز در سطح معنادار قرار ندارد که سبب تأیید فرضیه صفر می‌شود که نشان‌دهنده عدم تعمیم‌پذیری این آزمون فرض در مقیاس‌ها و شهرهای دیگر می‌باشد.

فرضیه پنجم - به نظر می‌رسد شاخص مشارکت اجتماعی سالمندان در بافت ناکارآمد شهر ساری در وضعیت مناسبی قرار دارد.

مشارکت اجتماعی در دوران سالمندی علاوه بر کاهش میزان مرگ (از کارافتادگی) و افسردگی سالمندان منجر به احساس سلامتی بهبود سلامتی شناختی و رفتارهای سلامتی آنان می‌شود. از این رو مشارکت اجتماعی در دوران سالمندی به‌عنوان پایه و اساس سالمندی موفق که آرمان ارائه خدمات اجتماعی، رفاهی و سلامتی به سالمندان است، مطرح گردیده است. وضعیت مشارکت اجتماعی سالمندان در بافت

ناکارآمد ساری نسبت به بخش های دیگر مطلوب تر می باشد. بررسی نگرش سالمندان شهری در خصوص خدمات اجتماعی و زیرساخت های مرتبط نشان می دهد که میزان رضایت بیشتر از ۶۰ درصد می باشد. این میزان در مورد وضعیت برگزاری مناسبت ها و مراسم ها محسوس تر بود. این شاخص بالاترین میزان میانگین عاملی را در بی شاخص های هفت گانه شهر دوستدار سالمند در بافت ناکارآمد ساری دارد و همچنین مقدار احتمال آن به مقدار معنادار ۰/۰۵ بسیار نزدیک می باشد که نشان دهنده این امر است که این رضایت در بسیاری از شهرهای دیگر می تواند وجود داشته باشد، بنابراین این فرضیه نیز تأیید می شود.

فرضیه ششم - به نظر می رسد تکریم سالمندان و مشمولیت اجتماعی در بافت ناکارآمد شهر ساری در وضعیت مطلوبی قرار دارد.

امروزه شرایط اجتماعی از جمله شهرنشینی، مدرنیته و کم رنگ شدن ارزش های سنتی باعث ناتوانی خانواده ها در انجام وظایف محوله شده است. بررسی وضعیت مؤلفه های تکریم در شهر ساری نشان می دهد در اکثر موارد رضایت کمتر از ۳۰ درصد می باشد. در این خصوص، توزیع خدمات مختلف در سطح شهر مطابق نیازهای این طیف سنی مطلوب ارزیابی نشده است، اما در سطح محلات رضایت نسبی از برخی خدمات مانند پارک محله، بوستان وجود دارد. این در حالی است که اکثر سالمندان (۶۵ درصد) بافت ناکارآمد ساری از انتقال دانش و تجربیات خود استقبال می کنند. مقدار میانگین عامل (۲/۳۲) کمتر از ۲/۵ نیز مؤید این امر می باشد. همچنین میزان احتمال آن به ۰/۰۵ خیلی نزدیک می باشد که مبین رابطه معنادار بین کمبود خدمات و نادیده گرفته شدن سالمندان و عدم رضایت آن ها از تکریم و شمول اجتماعی در محل و شهر می باشد.

فرضیه هفتم - به نظر می رسد بافت ناکارآمد شهر ساری از حیث برخورداری امکانات اطلاعاتی و ارتباطی برای سالمندان در وضعیت مناسبی قرار دارد.

در نهایت، آخرین فرضیه برخورداری شهر ساری از امکانات اطلاعاتی و ارتباطی برای طیف سالمند می باشد. تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات با تغییر کانال های ارتباطی، تغییرات فرهنگی و اجتماعی گسترده تری را به همراه آورده است. امروزه تکنولوژی ارتباطات و اطلاعات با تغییر مفهوم فاصله، توانسته است امکان بالقوه ای در اختیار جوامع قرار دهد. با وجود توسعه و کاربرد روزافزون ابزارهای متنوع ارتباطی و اطلاعاتی، آمارها حکایت از وجود شکاف سنی دیجیتال در ایران و بهره مندی اندک سالمندان از این ابزارها دارد. شهر ساری نیز از این قاعده مستثنا نبوده و با این معضل مواجه می باشد. سطح رضایت سالمندان به لحاظ برخورداری از این گونه خدمات چندان مطلوب نیست و برای سیستم های صوتی به حدود ۲۰ درصد می رسد، لذا این بافت وضعیت مطلوبی از حیث تجهیزات ارتباطی و اطلاعات ندارد.

در کل شش فرضیه در شش بعد شاخص شهر دوستدار سالمند در ساری مورد بررسی و آزمون قرار گرفت. تنها در شاخص های مسکن و مشارکت و خدمات اجتماعی وضعیت رضایت سالمندان از حد میانگین بالاتر می باشد. از طرف دیگر، سه فرضیه رد و چهار فرضیه تأیید شد. از طرفی دیگر، وضعیت از لحاظ شاخص های ارتباطات و اطلاعات و فضای باز و حمل و نقل چندان مطلوب نمی باشد و در برخی ابعاد میزان رضایت به کمتر از ۳۰ درصد می رسد.

نتیجه گیری و ارائه پیشنهادها

سالمندان و معلولان از جمله قشرهایی هستند که با مشکلات فراوانی در شهر مواجه اند. آنان با وجود تمایل به شرکت در تعاملات اجتماعی و استفاده از فضاهای عمومی از فضای شهری مناسبی که امکان زندگی مستقل را برای آنان فراهم سازد، برخوردار نیستند. به بیان دیگر، سالمندان و معلولان دوست دارند با انجام دادن مسئولیت ها و ایجاد روابط اجتماعی با همسایگان ثابت کنند که از توانایی هایی برخوردار هستند. این پژوهش به هدف سنجش نظرات طیف سالمند (۵۰ سال به بالا) در مورد هفت بعد حمل و نقل، فضای باز، تکریم، مشارکت اجتماعی و مدنی، اشتغال، مسکن و ارتباطات و اطلاعات در محلات بافت ناکارآمد شهر ساری انجام شد. در کل حدود ۱۶۵۰ هکتار از اراضی شهر ساری به بافت ناکارآمد اختصاص دارد. از این مقدار، ۱۳۴ هکتار مربوط به محدوده ها و محلات تاریخی، ۶۴۱ هکتار بافت فرسوده، ۲۴۹ هکتار سکونتگاه های غیررسمی، ۹ هکتار کاربری ناهمگون شهری و ۶۱۷ هکتار روستاهای الحاقی به شهر است که تحت عنوان بافت فرسوده و ناکارآمد شهری در شهر ساری شناخته شده است. با توجه به کمبودهایی که این محدوده قدیمی و مسئله ساز در حوزه های مختلف نظیر حمل و نقل، فضای باز، مسکن و ... برای شهروندان و بخصوص سالمندان و افراد ناتوان خلق کرده است، تحقیق حاضر به بررسی وضعیت این بافت از منظر سالمندان ساکن در محلات این محدوده در قالب این شاخص ها مبادرت ورزید.

نتایج کلی تحقیق نشان می‌دهد فراهم نبودن زیرساخت‌های لازم برای افراد معلول و سالمند در بافت ناکارآمد و قدیم شهر ساری دسترسی آنان را به امکانات شهری با سختی مواجه کرده است همچنین نابسامانی فضاهای شهری که نشأت گرفته از رشد ارگانیک شهر در چند دهه گذشته بوده است عمدتاً در این قسمت از شهر نمود یافته است و عدم انطباق با نیازها و خواسته‌های این افراد سبب منزوی شدن آن‌ها شده است. در کل نیمی از فرضیات تحقیق پذیرفته و نیمی دیگر رد شده‌اند. وضعیت در بخش فضای باز و زیرساخت‌های حمل‌ونقل نامطلوب‌تر از بخش‌های دیگر ارزیابی شد و در مقابل بخش‌های خدمات اجتماعی و تا حدودی مسکن وضعیت تا حدودی بهتر بود. به‌طور کلی بافت ناکارآمد ساری راه دراز تا تبدیل شدن به یک شهر دوستدار سالمند و یا معادل آن دارد. این امر با توجه به کمبودها و نقاط ضعف کالبدی، فیزیکی و رشد ارگانیک و آشفته این بخش چندان عجیب نیست. هرچند طرح‌ها و پروژه‌های مختلف در مقیاس محلات و واحد همسایگی در این محدوده در حال اجرا هست یا به اتمام رسیده است.

یک شهر دوستدار سالمند با بهینه‌سازی بهداشت، مشارکت و امنیت برای ارتقای کیفیت زندگی سالمندان، سالمندی فعال را ترغیب می‌کند. در شهر دوستدار سالمند، ساختار و خدمات به‌گونه‌ای ساماندهی می‌شوند که برای کلیه سالمندان، با نیازها و توانایی‌های متفاوت، قابل استفاده و در دسترس باشد. در حقیقت، شهر دوستدار سالمند به معنی شهر دوستدار سالمندان، کودکان و خانواده‌ها و در واقع شهر دوستدار مردم است. ویژگی‌های شهر دوستدار سالمند شامل موارد زیر خواهد بود: یک شهر دوستدار سالمند دارای نیمکت عمومی به تعداد کافی و در جای مناسب با شرایط کیفی و امنیتی خوب و سرویس‌های بهداشتی ایمن و قابل دسترسی برای سالمندان است. پیاده‌روهای مناسب با روشنایی کافی، ساختمان‌های عمومی با امکانات کامل برای جابجایی سالمندان، پارکینگ‌های رزرو شده کافی برای سالمندان، تابلوهای اطلاع‌رسانی با ارائه اطلاعات به‌گونه‌ای قابل فهم و خوانا و فرهنگ شهروندی احترام به سالمندان و آن‌ها را جزئی از خود دانستن از دیگر شرایط شهر دوستدار سالمند محسوب می‌شوند.

رشد و گسترش شهر ساری بخصوص در محدوده بافت قدیم و ناکارآمد و تغییرات به وجود آمده در طرح‌ها و مناظر شهری، هماهنگی لازم را با افزایش جمعیت و سیر صعودی سن افراد و معلولیت را نداشته است. از ارائه و اجرای بسیاری از طرح‌ها، به‌خوبی می‌توان دریافت که در آن‌ها به نیازهای بسیاری از قشرهای جامعه، از جمله سالمندان و معلولان، توجه درخور نمی‌شود؛ بنابراین همواره قشرهای از مردم هستند که با مشکلات زیاد، از جمله مناسب‌سازی محیط و نبود منظر مناسب شهری روبه‌رو بوده و جایگاه مناسبی برای حضور نمی‌یابند. در محدوده‌ای که شرایط ناکارآمدی چشمگیر است، مجموعه‌ای از مشکلات اجتماعی، اقتصادی و کالبدی وجود دارد و انتظار نمی‌رود که با فعالیت‌های دولت یا مؤسسات خصوصی یا هر دو و بدون طرح توسعه مجدد، مشکلات کم شود یا شرایط تغییر کند. خرد بودن و تعدد مالکان منازل واقع در بافته‌ای فرسوده و همچنین بنیه مالی ضعیف اکثر ساکنان که برخی اقدامات پیشنهادی در این راستا را می‌توان به شرح زیر برشمرد:

- تعبیه خطوط آهسته در بانک‌ها، ادارات و سوپرمارکت‌ها در شهر ساری،
- طراحی پارک‌های متناسب با ویژگی‌های سالمندان و افراد مسن از جمله اقدامات ضروری در شهر.

References:

- Abardasht Consulting Engineers (2016). Sari City Historical Context Revival Plan- Qaran St. Development Plan - Mazandaran. <http://abrdasht.com/> [In Persian].
- Abbasi, E. (2015). Socialism as a method of analysis: an attempt for indigenization in social sciences. Quarterly Journal of Interdisciplinary Studies in Humanities, 7(2), 23-56. <https://www.sid.ir/paper/152462/fa> [In Persian].
- Alizadeh M., Fakhrazah H., Sharifi F., Mohammadi A. M., & Nazari N. (2013) A review analysis of the performance of trustee organizations in the country's aging program. Iranian Journal of Diabetes and Metabolism, 13(1), 74-81. <https://ijld.tums.ac.ir/article-1-5094-en.html> [In Persian].
- Cerin, E., Nathan, A., Van Cauwenberg, J., Barnett, D. W., & Barnett, A., (2017). on behalf of the Council on Environment and Physical Activity (CEPA) – Older Adults working group. The neighborhood physical environment and active travel in older adults: A systematic review and meta-analysis. International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity, 14(15), 1-23. [doi:10.1186/s12966-017-0471-5](https://doi.org/10.1186/s12966-017-0471-5).
- Environmental role consulting engineers (2002), Sari city old texture design. <https://www.irna.ir/news/84981396> [In Persian].
- Ghanbarian, S., Warsi, H., & Beyk Mohammadi, H. (2011). Investigating the choice of the place to spend leisure time of the elderly with emphasis on individual factors (case study of areas 3 and 5 of Esfahan). Geography and Environmental Planning (Isfahan University Humanities Research Journal), 22(2 (consecutive 42)), 159-170. SID. <https://sid.ir/paper/450945/fa>. [In Persian].
- Gholami, M., Amininejad, G., & Benari, K. (2022). Measuring and evaluating the indicators of the elderly-friendly city (case study: Borazjan city). Urban Environment Planning and Development, 2(5), 17-30. <https://sanad.iau.ir/journal/juep/Article/689441?jid=689441&lang=en> [In Persian].

- Haft Shahr Arya Consulting Engineers (2011), Sari Old Texture Plan. <https://haftshahraria.com/> [In Persian].
- Haji Ebrahimi M.H., Ghandehari A., Cherkezi A., Mirnejad M., & Behnampour N., (2014). Comparison of socio-economic variables and life satisfaction of the elderly in Gorgan city in 2004 and 2009. Salamand, Iranian Journal of Geriatrics, 9(3), 168-178. <https://salmandj.uswr.ac.ir/article-1-651-en.html> [In Persian].
- Heydari M., Ibn A., (2014). Presenting a new approach in city design: designing a healthy and ergonomic city with an environmental empowerment approach, National Humanistic Architecture and Urbanization Conference, ghazvin Islamic Free University <https://civilica.com/doc/248942/> [In Persian].
- Hossein G., Ali, J. N., Mohammad Reza, A. Rouhi, M., & Hajilo, F., (2020). Spatial analysis and evaluation of urban spaces from the perspective of an elderly-friendly city (case study: District 6 of Tehran). Urban Planning Geography Research, 8(2), 371-389. SID. <https://sid.ir/paper/381088/fa> [In Persian].
- Iran Statistics Center. (2022). Statistical yearbook of the country. [In Persian]
- IRNA website, Mazandaran, a report on the old context of the city of Sari, <https://www.irna.ir/news/84981396>. [In Persian].
- Kano, M., Rosenberg, P.E. & Dalton, S.D. A., (2018), Global Pilot Study of Age-Friendly City Indicators. Soc Indic Res 138, 1205–1227. <https://doi.org/10.1007/s11205-017-1680-7>.
- Fitzgerald Kelly G. MPA & Francis G. Caro PhD (2014) An Overview of Age-Friendly Cities and Communities Around the World, Journal of Aging & Social Policy, 26:1-2, 1-18, DOI: 10.1080/08959420.2014.860786.
- Kiyani, M., Motalebi, S. A., Mirzadeh, M., Mohammadi, F., (2018). Evaluation of the indicators of the elderly-friendly city of Qazvin, urban open spaces, buildings and public places, Journal of Qazvin University of Medical Sciences, 23(5), 439-430. <https://www.sid.ir/paper/49309/fa> [In Persian].
- Mohseni Tabrizi, A. R., & Homayounpour, H., (2000) Examining the situation of the elderly in Iran. Social security, 2(4), 189-208. https://qjo.ssor.ir/article_60275.html [In Persian].
- Mousavi, M., Bahramijaf, S., & Dostmoradi, H. (2021). Spatial analysis of population aging trends in border areas of Iran (Case study of Kermanshah province, 1986-2016). *Geography and Human Relationships*, 3(4), 335-355. https://www.gahr.ir/article_129721.html?lang=en [In Persian].
- Mousavi, M., Hanafi, A., Bagheri kashkouli, A., Akbari, M., & Mohammadi, S. (2021). Explaining the relationship between population aging and social development indicators in the countries of the Islamic world. *Social Development & Welfare Planning*, 12(48), 1-34. doi: 10.22054/qjsd.2021.58274.2119 [In Persian].
- Nazm Far, H., Shirnia P., Amin, S. F., Pari, & Hatami Khangahi, T., (2022). Measuring and evaluating the effects of urban livability on the realization of an elderly-friendly city (case study: Babol city). *Environmental Science Studies*, 7(2), 5073-5081. doi: 10.22034/jess.2022.336542.176. [In Persian].
- Nemati, D., & Aghabakshi, H., (2013). Tehran, the city of the elderly, the first steps to realize the world's first capital of the elderly (on the occasion of the year of old age). *Social Research*, 6(18), 15-44. SID. <https://sid.ir/paper/164844/fa>. [In Persian].
- Pourjafar, M., Taqvai, A. A., Bamanian, M., Sadeghi, Alireza. and Ahmadi, Faryal. (2010) Presentation of effective environmental ideas on the formation of public spaces encouraging successful aging - Shiraz city. *Iranian Journal of Aging*, 5(1), 22-34. <http://salmandj.uswr.ac.ir/article-1-291-fa.html> [In Persian].
- Rafizadeh, N. (2013). A reflection on the active and effective role of day care centers for the elderly with a comparative approach of Iran and America. *Construction Engineering and Housing Sciences*, 9(19) 45-58. https://www.irangn.ir/article_view.php?rahgiri=5148507820676927 [In Persian].
- Sharqi, A., Zarghami, E., Salehi Kousalari, F., & Olfat, M. (2016). Evaluating status of global indices of age-friendly city in Tehran Metropolis (AFC). *Journal of Urban - Regional Studies and Research*, 8(28), 1-22. https://urs.ui.ac.ir/article_20537_a35877705497fb2d32e69f355e8b056f.pdf?lang=en [In Persian].
- Shiau, T. A., & Huang, W. K. (2014). User Perspective of Age-Friendly Transportation: A Case Study of Taipei City. *Transport Policy*, 36, 184–191 <https://doi.org/10.1016/j.tranpol.2014.08.010>
- Shino, S. N., Firozjaei, M. K., Nematollahi, O., Firozjaei, H. K., & Jelokhani-Niaraki, M. (2014). A Risk-Based Multi-Criteria Spatial Decision Analysis for Solar Power Plant Site Selection in Different Climates: A Case Study in Iran. *Renewable Energy*, 143(6), 958–973. <https://doi.org/10.1016/j.renene.2019.05.063>.
- Steels, S., (2015). Key characteristics of age-friendly cities and communities: A review, *Cities*, 47, 45–52. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2015.02.004>.
- Thompson, C. W. (2002). Urban open space in the 21st century. *Landscape and Urban Planning*, 60(2), 59-72. doi: [http://dx.doi.org/10.1016/S0169-2046\(02\)00059-2](http://dx.doi.org/10.1016/S0169-2046(02)00059-2)
- Tohidi, M., (2011) Studying the situation of the elderly in Tehran, Tehran; Tisa. [In Persian].
- UNDESA (2021), World Social Report, <https://www.un.org/development/desa/dspd/world-social-report/2021-2.html>
- World Health Organization (WHO). (2007). *Global Age-Friendly Cities: A Guide*. Geneva, Switzerland: World Health Organization. <https://www.who.int/publications/i/item/9789241547307>.
- Wynants, M. (2009). In *Sickness and in Health: The Future of Medicine: Added Value & Global Access*. Brussel, Belgium: ASP - Academic & Scientific Publishers; 1 edition https://books.google.com/books/about/In_Sickness_and_in_Health.html?id=x-2sMgggogwC.
- Zandieh M., (2012) Adapting the urban landscape for the elderly. Salamand: Iranian Journal of Geriatrics.; 7 (2): 7-18. <http://salmandj.uswr.ac.ir/article-1-622-fa.html> [In Persian].

Zaraghani, S. H., Kharazmi, Omid A., & Johari, L., (2015). Evaluation of physical-spatial indicators of Mashhad city in order to become an elderly-friendly city. *Geography and Regional Urban Planning*, 5(15), 177-196. [doi: 20.1001.1.23452277.1394.5.15.14.3](https://doi.org/10.1001.1.23452277.1394.5.15.14.3). [In Persian].